B R A N D E N I N G E M E R T.

Grote branden of het afbranden van bekende gebouwen blijven gewoonlijk lang in de herinnering voortleven en worden in krantenartikelen of anderszins uitvoerig beschreven. In Gemert hebben grote branden gewoed in de jaren 1780, 1785 en in 1912. De twee eerste vermeldt o.a. Henricus Strijbos,schepen van Gemert in een soort familieregister, waarin nog enkele andere gebeurtenissen uit de jaren 1780-1790 staan opgetekend. Hij schrijft daar over een brand, uitgebroken op "10 augustus 1780, ontstaen omtrent de Steenebrugh, is voortgegaen door de haagh;omtrent vijftigh huysen sijn afgebrandt" . Dat is dus vanaf de hoek van de Molenstraat door de Haageijk tot in de Haag.

Een tweede grote brand viel vijf jaar later voor:"densdagh daghs voor S:petrus en paulus, sijnde den 28 junius 1785 isser eenen schroomelijcken brandt ontstaen in de moolenstraet, is voortgegaen tot op den kerkhof. alsoo meerder als vijftig huysen in de asschen geleijt". Behalve een gedeelte van de Molenstraat is daarbij ook de Nieuwstraat betrokken geweest en de tegenwoordige Ruyschenbergstraat, want we weten, dat toenook de pastorie is afgebrand, die op dezelfde plaats in 1787 is herbouwd door pastoor Ecrevisse. Dit huis staat er nu nog,is later verbouwd en dient nu als buraeu voor soc.zaken.

Ook in de Schoolstraat zijn toen afgebrand het huis, stalling, twee schuren en twee woningen van Laurens Hendrikx van Dooren, zoals hij zelf vermeldt in een schrijven van 15 mei 1790 aan de Landcommandeur Baron van Reischach. Hij verzoekt daarin om hem niet tebenoemen als Schepen, daar dit ambt te veel tijd vraagt en hij dan zijn bedrijf, dat met veel schulden is belast, niet behoorlijk kan bewerken. Daarbij is hij dikwijls ziek, want volgens de medische verklaring van Dr. Ecrevisse, zijn huisarts, lijdt Laurens van Dooren "aan een langdurige, verouderde en ongeneesbare Borst of Longquaale".

Een derde grote brand had plaats op maandag 22 april 1912, de dag van de Gemertse voorjaars"mercht". In die tijd was het in Gemert slechts tweemaal per jaar markt, nl. op maandag voor St.Marcus (25 april) en op maandag voor St.Mattheus (21 september). Deze brand begon op de hoek Deel-Kruiseind; hier brandden drie huizen af; tengevolge van de sterke wind sloeg de brand dwars de weg over naar het huis , waar nu de winkel

van Verhees is en ging zo verder in de richting van de Pandelaar tot aan het huis, waar nu loodgieter Nelissen woont. Elf woonhuizen waaronder twee boerderijen brandden af; zeven ervan, oud en met stro gedekt, tot de grond toe.

Dat zulke grote branden mogelijk waren, kwam wel voornalijk hierdoor, dat zeer veel huizen met stro waren gedekt, de schouwen in slechte staat verkeerden en er geen behoorlijke blusmiddelen waren. Ook de ashopen, die dikwijls te dicht bij "het huiske" lagen, leverden een groot gevaar op, omdat "de huiskes" meestal van stro waren gem-aakt. Daarbij waren de blusmiddelen meestal erg primitief. Wel waren er ook in vroeger tijden maatregelen genomen om brand te voorkomen en te blussen. Zo vinden we bij "De Keuren en Breucken van de vrije Rijckx neutrale grondHeerlijkheid Gemert" verschillende bepalingen omtrent brand. De Keuren en Breucken was een soort wetboek van strafrecht dat door de heren van Gemert was gemaakt. Er staan 15 artikelen in, die handelen over "Van den brandt aen de huysen". Elke inwoner van Gemert moest zorgen dat zijn schouw, zijn bakoven en zijn brandewijn oven goed in orde waren en op tijd geveegd werden, zoodat die geen gevaar voor brand opleverden. ('n Brandewijntje smaakte ook toen al de Gemertsen blijkbaar goed!)

Verder moest iedereen enige brandblusmiddelen hebben, zoals een ladder van ruim vier meter lang, een vuurhaak, een lantaarn en een of meer brandemmers. Deze moesten voorzien zijn van het merk of het wapen van de eigenaar. Ook de gemeente moest kunnen beschikken over twee ladders van minstens 7 meter lang, 6 grote vuurhaken en vijftig brandemmers. Deze laatste werden bewaard "omtrent de kercke ofte klockhuys" en moesten steeds "gereet en veerdig wesen".

Op bepaalde tijden werd huis aan huis controle gehouden; men moest de ladders,de emmers met water gevuld en de vuurhaken aan de deur zetten. Bij nalatigheid volgde een boete. Bij brand moest de ene buur de andere komen helpen en een emmer, vuurhaak of ladder meebrengen om mee te helpen blussen. Die hierin zijn plicht verzuimde, kreeg een boete van drie gulden. Er was nog een aparte bepaling bij, dat, als er bij de brand emmers, ladders of vuurhaken van de gemeente waren gebruikt, deze binnen drie dagen moesten worden teruggebracht. Dat was ook toen al blijkbaar moeilijk, want bij

verzuim liep men een boete op van zes gulden.

De gemeente beschikte verder over twee brandspuiten, zoals blijkt uit de nog aanwezige gegevens over de brand van 28 juni 1785.

Over die spuiten is na de brand heel wat te doen geweest alsook over het gedrag der regenten. Van hogerhand was namelijk een bevel gekomen om een onderzoek in te stellen naar de oorzaak van de brand en de plaats waar hij begonnen was, of de brandspuiten in behoorlijke staat verkeerden en of de Drossard en de Regenten aanwezig waren geweest om de nodige orders te geven. Verder hoe het kwam, dat de brand zo snel zulk een grote omvang had kunnen nemen. De uitslag van het onderzoek was voor de betrokken personen niet erg vleiend. De verschillende personen, die opgeroepen waren en vóór hun verklaring werden beëdigd, verklaarden o.a., dat de brandspuiten "geheel onbruyckbaer waeren en dat er in de darmen groote gaeter waeren", ofwel: "dat die brandspuijte dewelke gewoonelyck aan de moole-straet plegt te staen soo onbruyckbaer gevonden werd, dat van alle kanten het waeter door gaeten van de grootte van eenen kleijnen pijpen-steel uytliep".

Caspar van der Putten en zijn zoon Jan verklaren, dat zij bij de brand in de Molenstraat gezien hebben: "dat aldaar met een der Gemeentens brandspeuten gespuijt wordende deszelvs darm geschurt was zoodanig dat het water ondergeteekende op haar lijf sprong". De andere spuit was, zoals uit de verklaringen blijkt, al weinig beter.

Hier drukte wel een grote schuld op de verantwoordelijke personen, want dezelfde Caspar van der Putten verweet de Drossard "die als doen daar present sijnde met die of diergelijke woorden in supstantie: siet Drossard hoe de speuten volgens belofte sijn gerepareert, waarop den Drossard is weggegaan". Op 7 mei van hetzelfde jaar 1785 nl.waren de brandspuiten"gevisiteerd en geprobeerd" en wel de ene op de markt en de andere aan de "Steene brugge bij de Molenstraat" onder toezicht van heren Schepenen; geen van beide spuiten was in bruikbare staat, maar zij zijn toen niet gerepareerd.

De toeschouwers van de brand hebben blijkbaar goed gevoeld dat de Regenten hier in gebreke waren, want toen enige Schepenen bij de brand kwamen om te helpen en orders te

geven, zijn zij weggegaan "wegens schimpwoorden van het gemeen volck:denckelijk uit vreeze van door het gemeene volck geslagen te worden".

Op de vraag aan twee getuigen van de brand voorgelegd: "waerom niet konde belet worden dat het vuur soo schielijk overhand naem en zig in de naabuurige huysen communiceerde?" antwoordden beiden, dat de spuiten in onbruikbaren staat waren en dat de wind zo sterk was, dat de brand van het ene stroien dak op het andere oversloeg.

De juiste oorzaak kon niet worden vastgesteld, maar "verscheyde ene lieden zeggen dat het vuur door de assen is aangekoemen";de ashopen namelijk,die achter de huizen lagen en heel dikwijls in de nabijheid van brandbaar materiaal.

Omdat de brand zulk een grote omvang nam, had men de hulp ingeroepen van Erp en Bakel, die met hun brandspuiten naar Gemert kwamen. De secretaris van Erp, die zijn twee zonen en nog enkele anderen had meegebracht, heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt bij de blussingswerkzaamheden. Wel had de secretaris geklaagd, dat niemand van de Regenten aanwezig was , toen ze bij de brand aankwamen,om zich garant te stellen voor eventuele schade en daarom "heeft hij die spuijte wederom naar Erp willen weg vaeren". Peter van den Berg, "regeerende borgemeester en backer van professie" heeft toen alle verantwoording op zich genomen en hun later ook voor hun moeite betaald.

Over de maatregelen, die in Gemert naar aanleiding van deze brand genomen werden, in een volgend artikel.

M.H.J.Pennings.

VERSLAG VAN HET 22e HEEMKUNDIG WERKKAMP, VAN 29 JULI 1970 T/M 1 AUGUSTUS TE OISTERWIJK GEHOUDEN.

Deze keer had de Heemkundekring "De Kleine Meyerij" de organisatie op zich genomen om een Heemkamp voor te bereiden. Deze kring wordt gevormd door leden uit de gemeenten Oisterwijk, Berkel-Enschot, Esch, Haaren, Helvoirt, Moergestel en Udenhout. Er is een streekarchivaris aangesteld door deze groep gemeenten. In dit noordwestelijk kwartier van de Meijerij, met als hoofdplaats Oisterwijk, lagen verder nog de dorpen: Hilvarenbeek, Hoge en Lage Mierde met Hulsel, Diessen, 't gehucht Westelbeers, Goirle, Riel, Tilburg, Loon (op